

Mirjana Crnić Novosel*, Ivana Nežić**

Pun naručaj nepozabjenih lovranskih besed

Cilj je rada predstaviti pripadnost lovranskoj čakavštini jezika kojim se služe dvije književnice lovranskoga kraja, Marija Aničić i Milica Tuševljak, u svojim proznim i pjesničkim zbirkama (Nepozabjene besedi, Bonaci i neveri živjenja; Pun naručaj Lovrana). Na ukupnu je građu primijenjen temeljni instrumentarij izveden iz dijalektološke teorije razlikovnosti, s trima hijerarhijskim rangovima (alijetetima, alteritetima te arealnim i/ili lokalnim značajkama) potvrđenima u ekavskim čakavskim sustavima. Rezultati istraživanja pokazuju da je čakavština zapisana u djelima tih dviju autorica upravo ona lovranska.

Ključne riječi: čakavsko narječje, ekavski dijalekt, sjeveroistočni istarski poddijalekt, lovranski govori, Marija Aničić, Milica Tuševljak

1. O lovranskoj čakavštini

Prema dosadašnjoj dijalektološki relevantnoj literaturi lovranska je skupina govora određena dijelom čakavskoga ekavskog dijalekta i njegova sjevernoistočnoga istarskog poddijalekta¹. Tomu poddijalektu pripadaju autohtoni liburnijski govori na sjeveroistočnom obalnom dijelu Istre, od Zagorja kao najjužnijega punkta do desne obale Rječine, preko govora naselja smještenih uzdužno po padinama Učke (izuzev idioma Vele Učke), zatim kastavskih govora, pa sve do najsjevernijih rubnih dijelova (govora Lipe, Škalnice, Rupe i Brdca).²

* Mirjana Crnić Novosel, prof. hrvatskoga jezika i književnosti, zaposlena je kao znanstvena novakinja u Institutu za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Podružnica u Rijeci, Sveučilišna avenija 4, 51000 Rijeka. Elektronička pošta: mcrnic@ihjj.hr.

** Dr. sc. Ivana Nežić postdoktorandica je na Odsjeku za kroatistiku Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Rijeci, Sveučilišna avenija 4, 51000 Rijeka. Elektronička pošta: irepac@ffri.hr.

¹ Vranić, Silvana, *Čakavski ekavski dijalekt: sustav i podsustavi*, Biblioteka časopisa Fluminensia, Filozofski fakultet u Rijeci, Odsjek za kroatistiku, Rijeka, 2005., str. 325.

² Usp. isto, str. 323.

Govor se Lovrana u dijalektološkom smislu prvi put spominje 1912. godine u *Izveštaju Državnom Savetu o pribiranju dijalektološke građe, potpomognutom sredstvima iz „Velimirijanuma“ Aleksandra Belića*, a na kartu naziva *Die čakavischen Mundarten Istriens* (objavljena u rječniku *Čakavisches-deutsches Lexicon, Teil III*) autora Petra Šimunovića i Reinholda Olescha kao ekavski čakavski punkt prvi je put ucrtan 1983. Najnovije su spoznaje o lovranskim govorima one Silvane Vranić u monografiji *Čakavski ekavski dijalekt: sustav i podsustavi* (2005) i Sanje Zubčić u doktorskoj disertaciji *Akcentatski tipovi imenica i glagola u sjeverozapadnim čakavskim govorima (dijakronijski i sinkronijski aspekt)* (2006).³ Na temelju podataka iz tih izvora zaključuje se da su Dobreć, Liganj, Lovran, Lovranska Draga i Tuliševica čakavski ekavski punktovi koje obilježuju izrazito konzervativne jezične značajke.

2. Lovranska čakavština u stvaralaštvu Marije Aničić i Milice Tuševljak

Jezične se osobitosti lovranske čakavštine potvrđuju i u književnim djelima nastalima na njoj. Zadatak je ovoga istraživanja bio analizirati jezik proznih i pjesničkih zbirki dviju lovranskih književnica: Marije Aničić i Milice Tuševljak, a cilj je bio potvrditi pripadnost njihova izričaja lovranskoj čakavštini. Za analizu su izabrani tekstovi različitih književnih rodova (lirike i epike, odnosno poezije i proze): dvije zbirke kraćih proznih tekstova *Nepozabjene besedi* (1998) i *Bonaci i neveri živjenja* (2000) autorice Marije Aničić te zbirka poezije *Pun naručaj Lovrana* (2007) Milice Tuševljak, ne bi li se dokazalo da se u obama književnim rodovima podjednako rabi lovranski idiom.

Na ukupnu je građu primijenjen temeljni instrumentarij izveden iz dijalektološke teorije razlikovnosti. U hrvatskoj dijalektologiji pojam jezične razlikovnosti obuhvaća kriterije različitoga hijerarhijskog ranga koji su se razvili „samo u određenu podsustavu ranga narječja ili dijalekta, ili u određenu arealu, skupini organskih govora, pojedinome organskome idiomu“⁴. Slijedeći tu metodologiju, ovaj rad donosi

---

³ Pregled svih dijalektoloških istraživanja lovranskih govora objavljenih do 2010. godine v. u: Vranić, Silvana – Nežić, Ivana, „Govori Lovranščine u dosadašnjoj dijalektološkoj literaturi“, *Zbornik Lovranščine*, knj. 1, 2010., str. 303-312.

⁴ Lukežić, Iva, *Govori Klane i Studene*, Libellus, Rijeka, 1998., str. 13. Najveća jezična posebnost koja je obilježje samo jednoga narječja kao lingvističkoga sustava i pripada hijerarhijski najvišemu rangu uobičajeno se naziva alijetotom (termin je, prema definicijama Žarka Muljačića, uveo Milan Moguš, usp. Moguš, Milan, *Čakavsko narječje. Fonologija*,

analizu primjera ekscerpiranih iz zbirke Marije Aničić i Milice Tuševljak, svrstavajući ih u alijetete, alteritete te sjeverozapadne čakavske jezične značajke⁵.

2. 1. Općečakavske značajke najvišega razlikovnog ranga

Kada se govori o čakavskim alijetetima, značajkama najvišega razlikovnog ranga za čakavštinu, ponajprije valja izdvojiti upitno-odnosnu zamjenicu za 'neživo' *ča*⁶, koja je u svim zbirkama potvrđena u tom obliku, u značenju upitne, odnosno i neodređene zamjenice: *Ča si to rekal?* (BN)⁷, *Če siguro ča bit š nje.* (BN), *A morda ni otela verovat ono ča je čula.* (BN); *Ča mi se more dogoditi?* (NB), *Rashital je se ča je imel.* (NB), *Vide vaveki ono ča ne rabi.* (NB); *Ma ča se j' to / va ti judi skrilo* (PN), *...ne pozabi ovo / ča ću ti sada napisat!* (PN), *Se ča više ima / više bi otel* (PN). Potvrđeni su i različiti likovi zamjenice *ča*: prilozi: *Zač nan drugi mora reć da je to naše pravo.* (BN), *Nona, zaš njazlo delaju tako nisko?* (BN), *Nidan se ni pital zaš mi to delamo.* (BN); *Zaš tako plačeš?* (NB), *...zaš biš ti morala umret?* (NB), *Zaš to vaveki tako mora bit?* (NB); *ma zač si i kako / na si susedi i prijateli / pozabil?* (PN), *Zač je Bog / tega čoveka / na svet dal* (PN); neodređene zamjenice: *Ča te doma nisu niš navadili?* (BN), *Nasliša i niš ne čuje.* (BN), *Niš te ne razumen.* (BN); *Videli su da s tega neće bit niš.* (NB),

Školska knjiga, Zagreb, 1977., str. 20). Alijetet je „čista drugost“, odnosno „drugost od više njih“ (isto, str. 20), to je „unikatni jezični znak“ (Lukežić, Iva, *Govori Klane i Studene*, str. 13) koji obilježava određeni sustav ranga narječja. Značajke koje nisu svojstvene samo jednom narječju, već i nekomu od ostalih podsustava istoga jezičnog sustava ili njegovim dijelovima – nisu, dakle, vezane za određeni sustav ni podsustav, „nego su nazočne u mnogima, ali ne i svima“ (isto, str. 13) – poznate su kao alteriteti, odnosno „drugosti od dvojice“ (Moguš, Milan, *Čakavsko narječje*, str. 20). Zaključivši da se alijetetima i alteritetima ne iscrpljuje razlikovnost unutar istoga jezika, I. Lukežić dodaje i kriterije još nižega ranga, arealne i lokalne jezične razlikovnosti. Ova posljednja dva tipa razlikovnosti predstavljaju pomoćne kriterije jer su to „razlikovne činjenice u organskim govorima koje odaju pripadnost govorima u određenom geografskome, povijesnome i kulturnome arealu, te razlikovnosti svojstvene određenoj skupini govora ili samo određenu mjesnomu govoru“ (Lukežić, Iva, *Govori Klane i Studene*, str. 14).

⁵ Potonje su značajke specifične za „sjeverozapadni čakavski prostorno-jezični kompleks na prostoru hrvatske Istre i Kvarnera (na obali zaključno do Povila južno od Novoga Vinodolskoga i u zaobalju Ledenica, te na otocima Cresu, sjevernome dijelu Lošinja i istočnome dijelu Krka)“ (Lukežić, Iva, *Zajednička povijest hrvatskih narječja. I. Fonologija*, Hrvatska sveučilišna naklada – Filozofski fakultet u Rijeci – Katedra Čakavskog sabora Grobnišćine, Rijeka, 2012., str. 228), odnosno radi se o značajkama autohtonih starosjedilačkih govora sjeverozapadnoga čakavskog areala (v. Lukežić, Iva, *Govori Klane i Studene*, str. 97-98).

⁶ Zamjenica *ča* osnovna je oznaka za čakavsko narječje (Moguš, Milan, *Čakavsko narječje*, str. 20), ona je lingvistički reprezentant čakavštine (Lukežić, Iva, *Govori Klane i Studene*, str. 15) te joj čakavsko narječje duguje i svoje ime.

⁷ Dalje će se u tekstu rabiti sljedeće kratice za primjere ekscerpirane iz pojedinih zbirki: BN = *Bonaci i neveri živjenja*, NB = *Nepozabjene besedi*, PN = *Pun naručaj Lovrana*, koje će se navoditi u zagradama iza pojedinih primjera da bi se uputilo odakle su preuzeti. Iza primjera koji su potvrđeni u svim trima izvorima ne navode se kratice.

Ne bi rabilo niš kopat. (NB), *...a jutrun se ničesa ne spametiš.* (NB); *Sada nan niš ne vaja* (PN), *Mi se pari / da niš već / kako j' nekada / bilo ni.* (PN), *i za niš ne bacilaš.* (PN); *Zajeno je posumnjala da to ni neš lepega.* (BN), *Češ neš čut.* (BN), *Neš se j' rovinalo.* (BN), *Ma, ja san se još sada nečesa spametila.* (BN); *I na kraje moran još neš reć.* (NB), *...čula san ja neš.* (NB), *Kad čovek neš zna, onputa mu j' malo lagje.* (NB); *Neć se je čudno dogodilo.* (PN), *i vavek smo neć za pojist našli.* (PN), *Neš ću va te zakurit* (PN); te veznik aš: *Ča smo straha potrpeli aš nismo znali ča ćemo dobit.* (BN), *Još san očali morala znet, aš nisan videla nanke naslovi pročitat.* (BN), *Niš ni mogla reć, aš ni bila sigurna.* (BN); *A frajara nisi zgubila aš ga nisi ni imela.* (BN); *Napisala san ih, aš mislim da ih je lepo znat.* (NB), *Ni ta ti više ne vaja aš je sako zapolnen maša.* (NB), *Negdere se i zgorel aš je v ruki črjeno nado prijel.* (NB); *Žajicu malo ki pobere / aš bode* (PN), *To ga j' jako veselilo / aš va njoj je sega bilo* (PN), *Od jada bi ujil, / aš bi ča pojil.* (PN).

Zamjenica *ča* (< *čā* < *čb*) u svom nominativnom obliku potvrđuje i drugu alijetetu čakavsku značajku – punu nepreventivnu vokalizaciju slaboga poluglasa⁸. Ostali su primjeri koji potvrđuju tu pojavu redovita uporaba prijedloga *va* (uz neke primjere s prijedlogom *v*: *v očijah* (BN), *v oštariju* (PN), *v Reke* (BN), *v ruke* (BN, NB)), oblici zamjenice *ja*: *mane* GD, *manun* I (BN, NB), *prilog kade* (NB, PN), imenica *maša* (i njezini oblici), oblici imenice *pas*: *pasa* G jd. (BN), *pasi* NI mn. (PN), *prilozi vadne* (BN) i *vavek* (PN), odnosno *vaveki* (BN, NB), imenica *Vazanj* (*Vazma* G jd. (BN, NB)), oblici glagola *važgat*: *važgala* pr. r. ž. jd. (PN), *važgalo* pr. r. s. jd. (BN), *važgali* pr. r. m. mn. (NB).⁹

Čakavska je značajka i dvojaka zamjena prednjega nazalnog samoglasnika *ɛ, vokalima *a* i *e*, ovisno o njegovoj fonološkoj okolini¹⁰. U primjerima *zajik* N jd. te *zajika* G jd. (oba iz BN) ogleda se

⁸ O podrijetlu poluglasa, tj. zapadnojužnoslavenskoga fonema *ə i njegovu odrazu u hrvatskim narječjima v. u: Lukežić, Iva, *Zajednička povijest hrvatskih narječja*, str. 137-142. U čakavskim su govorima preinake tzv. „slaboga“ fonema šva u puni vokal bile širega zahvata nego u preostalim dvama narječjima hrvatskoga jezika, a među najizrazitije primjere takve preinake ubraja se i zamjenica *ča* sa svojim razvojem *čb > *čā > *ča* / *če* / *čo* koja predstavlja „samosvojni kombinaciju arhaizma i inovacije“ (v. isto, str. 226). U radu se slijedi periodizacija povijesti hrvatskih organskih idioma predstavljena u knjizi *Zajednička povijest hrvatskih narječja* I. Lukežić te se u skladu s time rabe i termini *općeslavenski* i *zapadnojužnoslavenski* pri imenovanju određenih jezičnih jedinica koje su pripadale tim sustavima (kao što su, primjerice, fonem šva, jat, nazalni vokali i sl.).

⁹ Puna nepreventivna vokalizacija dio je čakavske tendencije jake vokalnosti u koju se ubrajaju još i povećani broj vokala (ponajprije ovjera vokala zatvorene i otvorene artikulacije kojima se proširuje osnovni peterovokalni inventar), diftongacije te pojava popratnih vokala uz slogotvorne sonante *r* i *l* (v. Moguš, Milan, *Čakavsko narječje*, str. 23-34), no nijedna od tih značajki nije ovjerena u građi iz triju analiziranih zbirki.

¹⁰ O podrijetlu i razvoju prednjega nazalnog vokala *ɛ u sustavima hrvatskoga jezika v. u:

temeljna čakavska odlika zamjene * ϵ vokalom *a* u poziciji iza palatala *j* (nakon čega je provedena i metateza), dok je u svim ostalim pozicijama i primjerima u kojima je u nekim drugim čakavskim idiomima moglo doći do zamjene * ϵ s *a* zamijenjen vokalom *e*, npr. *ješmik*, *počet*, *prijet* (svi iz BN). U primjerima poput *deset*, *devet*, *meso*, *pet* itd. potvrđena je zamjena * ϵ > *e*, uobičajena u svim idiomima hrvatskoga jezika.

Temeljni je klasifikacijski strukturalni kriterij za određivanje pripadnosti pojedinoga čakavskoga govora nekomu dijalektu¹¹ refleks jata¹². Na temelju dosljednosti ekavske zamjene jata u leksičkim korijenskim, tvorbenim i gramatičkim morfemima lovranski su govori svrstani u sjeveroistočne istarske ili liburnijske govore čakavskoga ekavskog dijalekta¹³. Građa iz analiziranih zbirki potvrđuje dosljedno ekavsku zamjenu jata u:

a) leksičkim korijenskim morfemima: *bela* N jd. ž. (BN, NB), *beseda* (BN, NB), *bežat* (BN, NB), *čovjek*, *deca*, *delat*, *drevo* (BN, NB), *lepa* N jd. ž., *leto*, *merit* (BN, NB), *mesec*, *mesto*, *mleko*, *nevesta* (BN, NB), *obet* (BN, NB), *peteh* (BN, NB), *Reki* G jd. (NB), *Reku* A jd. (BN), *sneh*, *srećan* N jd. m. (BN, NB), *svet*, *vetar* (BN, NB), *vreme* itd.;

b) tvorbenim morfemima¹⁴:

– u imenica: *koleno* (NB), *koren* (NB, PN), *koreni* N mn. (BN), *kosericu* A jd. (NB), *koserić* G mn. (BN), *koserići* N mn. (NB), *kudeju* A jd. (BN);

Moguš, Milan, *Čakavsko narječje*, str. 35; Moguš, Milan, *Povijesna fonologija hrvatskoga jezika*, Školska knjiga, Zagreb, 2010., str. 39; Lukežić, Iva, *Trsatsko-bakarska i crikvenička čakavština*, ICR Rijeka, Rijeka, 1996., str. 30-32; Lukežić, Iva, *Zajednička povijest hrvatskih narječja*, str. 131; Vranić, Silvana, *Govori sjeverozapadnoga makrosustava na otoku Pagu. I. Fonologija*, Matica hrvatska Novalja, Rijeka, 2002., str. 43-44; Vranić, Silvana, *Čakavski ekavski dijalekt: sustav i podsustavi*, str. 177.

¹¹ V. Brozović, Dalibor, „Čakavsko narječje“, u: Brozović, Dalibor – Ivić, Pavle, *Jezik srpskohrvatski/hrvatskosrpski, hrvatski ili srpski*, Jugoslavenski leksikografski zavod „Miroslav Krleža“, Zagreb, 1988., str. 87; Lisac, Josip, *Hrvatska dijalektologija 2. Čakavsko narječje*, Golden marketing – Tehnička knjiga, Zagreb, 2009., str. 30.

¹² O podrijetlu i razvoju vokala koji se naziva jatom i bilježi kao *ě* u sustavima hrvatskoga jezika v. u: Lukežić, Iva, *Zajednička povijest hrvatskih narječja*, str. 144-172. M. Moguš ustvrdio je da se čakavsko narječje „kao cjelina odlikuje kod ove izoglose svojstvenom sustavnošću. Ta se sustavnost manifestira 1) ikavsko-ekavskom zakonitošću i 2) ekavskom, ikavskom ili jekavskom konsekventnošću“ (Moguš, Milan, *Čakavsko narječje*, str. 43).

¹³ V. Vranić, Silvana, *Čakavski ekavski dijalekt: sustav i podsustavi*, str. 165. Radi se o prvoj skupini govora unutar ekavskoga čakavskog dijalekta u kojoj je u leksičkim korijenskim morfemima ekavski refleks jata najdosljednije zastupljen, u tvorbenim je morfemima potvrđen najmanji broj ikavizama, a jednako su tako u kategoriji gramatičkih morfema dosljedni ekavski refleksi.

¹⁴ Kategorije u kojima se pojavljuje ekavski odraz jata u tvorbenim i gramatičkim morfemima preuzete su prema: Vranić, Silvana, *Čakavski ekavski dijalekt: sustav i podsustavi*, str. 144-158.

– u infinitivnim osnovama glagola: *goret, letet* (BN, PN), *mislet, mrzet* (BN, NB), *razumet* (BN, NB), *sedet, trpet* (BN), *videt, viset* (NB), *volet* (BN, NB), *živet* (BN, NB) itd.;

– u prezentskim osnovama glagola: *oživeje* 3. l. jd. prez. (NB);

– kao reliktni morfem duala: *dve, obedve* (NB);

– na dočetu priloga: *dole, gore, kade, lane, nutre, vane* (BN, NB) itd.;

c) gramatičkim morfemima

– DL jd. imenica ž. r. te L jd. imenica m. i s. r.: *Anice* (NB), *bačve* (PN), *besede* (BN), *borše* (NB), *ceste, divojke* (NB), *duše* (BN), *gore* (BN), *kamare* (PN), *karte* (NB), *poneštre* (PN), *ruke* (NB), *starine* (BN), *štalice* (PN), *zemje* (NB) itd.; *brege* (NB), *grade* (NB), *hlade* (BN), *konje* (PN), *kraje* (PN), *kupe* (BN), *Lovrane* (PN), *prage* (NB), *pute* (BN), *svete* (BN, NB), *voze* (PN), *zide* (PN), *živote* (BN, NB) itd.; *grle* (BN), *imene* (PN), *meste* (BN), *more* (BN), *njazle* (PN), *ognjišće* (BN, PN), *sele* (PN), *vremene* (BN, PN) itd.;

– L mn. imenica m. i s. r.: *cokeh* (NB), *dolceh* (BN), *gradeh* (BN), *jajeh* (BN), *kaličeh* (PN), *košeh* (NB), *kroveh* (NB), *leteh* (BN, NB), *moreh* (NB), *moženeh* (BN, NB), *prsteh* (BN), *putičeh* (BN), *seleh* (BN), *tanceh* (PN), *usteh* (BN), *vratah* (NB), *žepeh* (PN) itd.;

– GL mn. svih triju rodova riječi pridjevsko-zamjeničke deklinacije: *beleh* (NB, PN), *bogateh* (BN), *četireh* (PN), *dobreh* (BN, PN), *drveneh* (BN), *kasneh* (BN), *keh* (PN), *lepeh* (NB), *marunoveh* (BN), *mičeh* (NB), *mladeh* (BN, NB), *mojeh* (NB), *noveh* (NB), *oneh* (NB, PN), *slabeh* (PN), *stareh* (PN), *veleh* (BN, NB) itd.;

– I mn. svih triju rodova riječi pridjevsko-zamjeničke deklinacije: *črnemi* (BN), *dubokemi* (NB), *dugemi* (BN), *kratkemi* (PN), *krvavemi* (NB), *lepemi* (NB), *našemi* (NB), *novemi* (BN), *punemi* (BN), *samemi* (NB, PN), *staremi* (BN), *svojemi* (NB), *širokemi* (BN), *takovemi* (BN), *velemi* (BN, NB), *zelenemi* (PN) itd.;

– u komparativima i superlativima pridjeva (i priloga): *bogateji* N jd. m. (BN), *ceneje* (BN, NB), *kašneje* pril. (BN), *mirneja* N jd. ž. (NB), *sigurneji* N jd. m. (PN), *slabeja* N jd. ž. (BN), *složneji* N mn. m. (PN), *stareji* N jd. m., *veseleje* pril. (PN), *žalosneje* pril. (NB); *najtepleje* pril. (BN), *najvažneji* N jd. m. (BN), *najzdraveje* pril. (NB) itd.

U analiziranoj građi zabilježena su i neka odstupanja: u korijenskom morfemu u leksemima kao što su *divojka, jilo* (NB, PN), glagol *jist* (BN, NB) i svi njegovi oblici (npr. *ji* 3. l. jd. prez. (BN, NB), *najjist* (NB, PN), *pojist, ujist* (BN)), glagol *tirat* (BN) i svi njegovi oblici (npr. *stirat* (BN, NB)), što su primjeri sa stalnom ikavskom zamjenom jata u svim govorima ekavskoga čakavskog dijalekta

(ne samo u lovranskim govorima)¹⁵, te u leksemima s frekventnom ikavskom zamjenom kao što su *mihuri* N mn. (NB), *smrikva* (BN), *smrikvu* A jd. (PN) (ali i *smrekvi* N mn. (BN)), zabilježena u svim govorima sjeveroistočnoga istarskoga i otočnoga poddijalekta¹⁶, kao i u leksemima *sinožeti* N mn., *triska* (PN). U gramatičkim morfemima zabilježena su odstupanja u primjerima *barki* (PN), *carstvu* (BN), *nebu* (PN), *ognjišću* (BN), *putu* (PN), *suncu* (BN), *svetu* (BN, PN), *trsju* (BN) (svima u L jd.). U primjeru *njazlo* i leksemima izvedenima iz imenice *jad* (npr. *jadit*, *jadan* N jd. m. i sl.), ovjerenima u sve tri zbirke, zabilježen je prelazak jata u *a* iza palatala.

Budući da tekstovi u analiziranim zbirkama nisu akcentuirani, na temelju se njih ne može zaključivati o akcenatskom sustavu¹⁷ idioma na kojem su nastali. Međutim, zbirke Marije Aničić priloženi su glosari u kojima su natuknice akcentuirane i iz kojih je razvidno da se u toj građi ovjerava troakcenatski sustav sa zadržanim nenaglašenim duljinama u kojem sva tri čakavska akcenta (kratki, dugi i akut) stoje u inicijalnim, medijalnim i finalnim slogovima: *kăška*, *pomagănjit*, *domišjăt*, *măla*, *žurnăda*, *kabâl*, *brăjda*, *jelănda*, *takăn*, *jăđit*, *šěštăn*; *dělat*, *otrgěvat*, *petěh*, *pěza*, *kativěrija*, *lumbrêl*, *brěnta*, *finalměnte*, *zaprět*, *bělīt*, *văvėk*; *nĭkakor*, *koserĭca*, *gojĭt*, *špĭna*, *dešperĭja*, *konpĭr*, *nĭdăn*, *cimĭter*, *bićerĭn*, *bĭvăt*, *ŭžjĭ*, *vòlet*, *konòba*, *selò*, *ròžica*, *karijòla*, *tavijòl*, *nõnić*, *zapòlnen*, *diskòrš*, *gròmăća*, *nĕkakòr*; *mũćăn*, *drěnjŭla*, *trbŭh*, *lŭlat*, *pitŭra*, *karbŭn*, *rŭšnja*, *komŭjsko*, *marŭn*, *zmŭtĭt*, *zgòrŭn*; što je u skladu s dosadašnjim dijalektološkim spoznajama o akcenatskom sustavu lovranskih govora¹⁸.

Kad se govori o konsonantskim alijetetnim značajkama čakavštine, svakako valja izdvojiti rezultate primarne i sekundarne jotacije dentala *d* u skupinama **dĭ*, **daj*, **zgi*, **zgaj*, **zdĭ*, **zdaj*, odnosno nepostojanje afrikate *ž* u tim pozicijama¹⁹. Pojedini su primjeri u prikupljenoj građi dviju lovranskih autorica zabilježeni s grafemom *đ*: *brđani* N mn. (BN), *deterđenta* G jd. (BN), *đelata* G jd. (NB), *đeloz* N mn. m. (BN), *paseđadu* 3. l. mn. prez. (PN), *ugođaj* (NB),

¹⁵ Isto, str. 129.

¹⁶ Vidi na i. mj.

¹⁷ O čakavskoj akcentuaciji i njezinu razvoju v. u Moguš, Milan, *Čakavsko narječje*, str. 44-63; Zubčić, Sanja, *Akcentatski tipovi imenica i glagola u sjeverozapadnim čakavskim govorima (dijakronijski i sinkronijski aspekt)*, doktorska disertacija u rukopisu, Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci, Rijeka, 2006., str. 132-133.

¹⁸ V. Vranić, Silvana, *Čakavski ekavski dijalekt: sustav i podsustavi*, str. 227-228; Zubčić, Sanja, nav. dj., str. 137.

¹⁹ O podrijetlu i razvoju navedenih konsonantskih skupina te o statusu fonema /ž/ u hrvatskim narječjima v. u: Lukežić, Iva, *Zajednička povijest hrvatskih narječja*, str. 34-35, 42-44, 188, 197.

no vidljivo je da se radi ponajprije o romanizmima i primljenicama iz hrvatskoga standardnog jezika. U svim je ostalim primjerima ovjereno *j* kao rezultat skupine *dj* te u primljenicama: *anjel* (PN), *dogaja* 3. l. jd. prez., *grajani* N mn. (BN, NB), *jaketu* A jd. ž. (NB), *jir* (PN), *jirat* (BN, NB), *jogatuli* N mn. (BN), *kuraja* G jd. (NB), *mej* prij. (NB), ali i *med* (PN), *mlaja* N jd. ž. (BN), *mlaji* N mn. m. (NB), *najgrja* N jd. ž. (NB), *najtrji* N jd. m. (BN), *otujili* pr. r. m. mn. (PN), *raje* pril. (BN), *reje* pril. (NB), *rojen* N jd. m. (BN), *rojena* N jd. ž. (PN), *rojendan* (BN, NB), *tuji* N jd. m. (BN, NB), *umejak* (NB), *umejki* N mn. (PN), *vijaj* (NB) itd. U manjem je broju primjera pak zapisana neslivena skupina *dj*: *djeloz* N jd. m. (NB), *orudje* (BN, NB), *paredjadi* N mn. (BN). U skladu sa svime napisanim, u građi se triju zbirki ovjeravaju i skupine *zj*, odnosno *jzj*: *grozje* (NB), tj. *grozje* (BN), te *žj*: *dažja* G jd. (BN), *dažji* N mn. (NB), ali i samo *ž*: *moženi* N mn. (BN), *moženeh* L mn. (BN, NB).

Alijetetnim se čakavskim značajkama pridružuje i slabljenje napetosti šumnika koji zatvara slog²⁰, a koje je potvrđeno u nizu primjera u analiziranoj građi: *dohtor* (BN), *dvajset* (BN, NB), *črški* N mn. (BN), *graska* N jd. ž. (BN), *hrvaski* N jd. m. (NB), *jena* N jd. ž. (NB, PN), ali i *jedna* (NB), *kašku* A jd. (NB), *lahko* pril. (BN), *lašna* N jd. ž. (PN), *maška* (BN), *mehkega* G jd. m. (BN), *mušno* pril. (BN, NB), *nemaški* N jd. m. (BN, NB), *neš*, ali i *neč* (BN, PN), *niš*, *nohti* N mn. (BN), *osta* G jd. (NB), *ozvanja* 3. l. jd. prez. (BN), ali i *odzvanja* (BN), *polne* (NB), *pošne* 3. l. jd. prez. (BN, NB), *prahci* N mn. (BN), *sejeno* pril. (PN) / *sejno* (NB), *trejset* (PN), *Uška* (PN), *Uški* G jd. (BN, PN), *zaš* (BN, NB), ali i *zač* (BN, PN), *zapolne* pril. i sl.

Poseban oblik pomoćnoga glagola *bit* koji sudjeluje u tvorbi kondicionala u čakavskim govorima (*bin*, *biš*, *bi*, *bimo*, *bite*, *bi*) jedna je od očuvanih morfoloških značajki kojom se potvrđuje arhaičnost i konzervativnost čakavskoga narječja.²¹ U cjelokupnoj se analiziranoj građi dosljedno rabi takav oblik glagola *bit* u tvorbi kondicionala: *bin razumela* (BN), *bin otela* (NB), *biš obukla* (BN), *biš posudila* (NB),

²⁰ O izmjeni šumnika na dočetu unutrašnjih zatvorenih slogova u određenom tipu sljedova, u čakavskim govorima poznatoj kao slabljenje napetosti šumnika, više v. u: Moguš, Milan, *Čakavsko narječje*, str. 84-89; Lukežić, Iva, *Govori Klane i Studene*, str. 38-41; Lukežić, Iva, *Zajednička povijest hrvatskih narječja*, str. 102-111; Vranić, Silvana, *Govori sjeverozapadnoga makrosustava na otoku Pagu*, str. 58-60.

²¹ Uporaba se takvih oblika glagola *bit* drži kriterijem za određivanje pripadnosti mjesnih govora čakavskom narječju, odnosno razlikovnom činjenicom najvišega ranga toga narječja, pa čak i najznačajnijom i najkarakterističnijom čakavskom osobinom u morfologiji. V. u: Finka, Božidar, „Čakavsko narječje“, *Čakavska rič*, god. I, br. 1, 1971., str. 60; Moguš, Milan, *Čakavsko narječje*, str. 100; Brozović, Dalibor, nav. dj., str. 84; Lukežić, Iva, *Trsatsko-bakarska i crikvenička čakavština*, str. 159; Lisac, Josip, nav. dj., str. 17, 27.

biš krepala (PN), *biš dal* (PN), *bi prišal* (NB), *bimo rekli* (NB), *bimo prišli* (PN), *bimo bili spravili* (BN), *bite oženila* (BN), *bi hodili* (PN), *bi se mirili* (PN), *bi šli* (BN), *bi bili zibrali* (BN) itd.

2. 2. Čakavske značajke nižega razlikovnog ranga

Alteritetna je čakavska značajka potvrđena u analiziranoj građi dosljedno zadržano, odnosno neizmijenjeno *l* na dočetu finalnoga sloga²², i to u svim relevantnim kategorijama: a) u jd. m. r. glagolskoga pridjeva radnoga: *bil*, *čul*, *dal*, *hodil*, *otel*, *pasal*, *prišal*, *rekal*, *šal*, *zel*, *znal* itd.; b) na dočetu imenica, pridjeva, priloga i prijedloga: *anjel* (PN), *del* (BN, NB), *fažol* (NB, PN), *kabal* (NB), *kotal* (BN), *misal* (NB), *pakal*; *debel* (BN, NB), *vesel* (NB), *zrel* (NB); *okol* (PN), *pol* (NB), *žal* (BN, NB); te c) na dočetu medijalnoga sloga: *kolca* G jd. (NB). U skladu je to s ranijim spoznajama o ovoj jezičnoj činjenici u govorima sjeveroistočnoga istarskoga ekavskog poddijalekta²³.

Alteritetne su u čakavštini i značajke koje se nazivaju adrijatizimima²⁴. Ponajprije se tu misli na prijelaz dočetnoga *-m > -n*²⁵, što se u ekscerpiranoj građi dosljedno provodi: a) u 1. l. jd. prez. glagola: *delan* (NB), *hodin* (BN), *iman* (NB), *moran* (NB, PN), *moren* (BN), *nisan* (PN), *pitan* (NB), *pozabin* (PN), *priden* (PN), *san*, *vidin* (BN, NB), *znal* (PN) itd.; b) u L jd. imeničkih riječi m. i s. r.: *belen* (NB), *grden* (NB), *južnen* (BN), *mladen* (NB), *peten* (BN), *praven* (BN), *praznen* (PN), *staren* (PN), *tujen* (PN), *većen* (PN), *velen* (NB) itd.; b) u I jd. imenica svih triju rodova: *besedun* (BN, NB), *crekvun* (PN), *čovekun* (NB), *delun* (NB), *famejun* (NB), *glavun* (PN), *jutrun* (PN), *krajen* (NB), *kućun*, *ocun* (NB), *pijatun* (PN), *rukun* (BN, NB), *sestrun* (NB), *sinun* (NB), *smokvun* (PN), *srcen* (NB), *srebron* (PN), *vragun* (NB, PN), *zemjun* (BN, NB), *zlaton* (PN); c) u D mn. imenica m. i. ž. (primjeri za s. r. nisu pronađeni u građi): *hmetun* (BN), *konjun* (BN), *prahcun* (BN), *težakun* (NB); *divojčican* (BN), *famejan* (NB), *karocan* (BN); d) na dočetu nepromjenjivih riječi: *baren* (NB, PN), *sedan* (BN); e) u leksičkom morfemu: *sran*.

²² O podrijetlu i razvoju dočetnoga *l* u sustavima hrvatskoga jezika v. u: Vranić, Silvana, *Čakavski ekavski dijalekt: sustav i podsustavi*, str. 241-242.

²³ Isto, str. 243-244, 329.

²⁴ Termin adrijatizmi za niz jezičnih pojava tipičnih za govore priobalja i zaobalja uveo je Dalibor Brozović (nav. dj., str. 84).

²⁵ O prijelazu dočetnoga *-m* u *-n* u nastavcima promjenjivih riječi te na dočetu nepromjenjivih riječi u sustavima hrvatskoga jezika v. u: Moguš, Milan, *Čakavsko narječje*, str. 79-82; Brozović, Dalibor, nav. dj., str. 84; Lukežić, Iva, *Govori Klane i Studene*, str. 87-88; Vranić, Silvana, *Govori sjeverozapadnoga makrosustava na otoku Pagu*, str. 64; Lisac, Josip, nav. dj., str. 109.

Adrijatizimima se pribraja i delateralizacija, odnosno zamjena $\acute{l} > j$ ²⁶, također bogato oprimjerena u zbirkama lovranskih autorica: *boje* pril., *črjena* N jd. ž. (NB, PN), *daje* pril. (BN, PN), *fameja* (BN, NB), *grabje* (NB), *jubav*, *judi* N mn., *najboji* N jd. m. (NB, PN), *nedeja* (NB), *pejat* (BN, NB), *poje* (BN), *škuja* (NB), *uje* (BN, NB), *voja*, *zdravje*, *zemja*, *živjenje* (PN), *žuji* N mn. (NB, PN) itd.; uz malobrojna odstupanja: *najbolji* N jd. m. (NB), *smrdljivoj* L jd. ž. (PN), *žmariljun* I jd. (NB), a zabilježeni su i neki primjeri depalatalizacije, odnosno zamjene $\acute{l} > l$:²⁷ *kluč* (NB), *lulat* (NB), *prijatel* (BN, PN), *prijatelica* (NB), *ulika* (BN, NB), *žulela* pr. r. ž. jd. (BN, PN), što je sve u skladu s rezultatima ranijih istraživanja lovranskih govora²⁸.

Svi ekscerpirani primjeri potvrđuju zadržanu neizmijenjenu staru konsonantsku skupinu $\acute{c}r$ ²⁹: *črešnja* (BN, PN), *črešnji* N mn. (NB), *črjena* N jd. ž., *črni* N jd. m., *črna* N jd. ž. (BN, NB), *čriniu* A jd. ž. (PN), *začrjene* 3. l. mn. prez. (PN); a ovjerava se i alteritetna konsonantska skupina $\acute{s}č$ ³⁰: *klešća* (BN), *Lovranščina* (PN), *napušćena* N jd. ž. (PN), *ognjišće* (NB, PN), *premešća* 3. l. jd. prez. (BN), *premešćaju* 3. l. mn. prez. (NB), *pušća* 3. l. jd. prez. (BN), *siromaščina* (NB), *ščap* (NB), *ščapići* N mn. (BN), *ščipje* 3. l. jd. prez. (NB), *ščipal* pr. r. m. jd. (PN), *ščipalo* pr. r. s. jd. (BN), *vrišćeš* 2. l. jd. prez. (PN), *zapuščena* N jd. ž. (BN). U primljenica su pak potvrđene konsonantske skupine *šk*, *šp*, *št*³¹: *muškardin* (PN), *ofreškati* (NB), *škapulat* (BN, NB), *škerac* (NB), *škercat* (BN), *škoda* (BN), *škuri* N jd. m. (PN); *dišperan* N jd. m. (BN), *ošpital* (BN, NB), *rešpet* (BN), *šparat* (NB), *špeha* G jd. (PN), *šperanca* (BN, NB), *špoži* N mn. (PN); *fešta* (NB, PN), *jušto* pril. (BN, NB), *oštarija* (PN), *poneštre* L jd. (NB, PN), *štajon* (NB, PN), *šterna* (PN), *štarija* (NB), *štarije* N mn. (PN), *študijati* (NB); uz neka odstupanja, tj. zadržane strane skupine *sk*, *sp*, *st*: *destružiti* (NB), *diskorš* (BN, NB), *skaline* L jd. m. (PN), *skalini* A mn. (BN), *skuževala* pr. r. ž. jd. (BN), *spjegati* (NB).

²⁶ V. Brozović, Dalibor, nav. dj., str. 84.

²⁷ Zamjena $\acute{l} > l$ ili prava depalatalizacija sustavna je ponajprije u kajkavskim govorima, ali je zabilježena i u sjevernočakavskim govorima; v. Vranić, Silvana, *Čakavski ekavski dijalekt: sustav i podsustavi*, str. 249.

²⁸ Isto, str. 251, 330.

²⁹ O razvoju skupine $\acute{c}r$ u čakavskim govorima v. u: Moguš, Milan, *Čakavsko narječje*, str. 83; Lukežić, Iva, *Govori Klane i Studene*, str. 92; Vranić, Silvana, *Govori sjeverozapadnoga makrosustava na otoku Pagu*, str. 61-62.

³⁰ O podrijetlu i razvoju skupine $\acute{s}č$ u sustavima hrvatskoga jezika v. u: Moguš, Milan, *Čakavsko narječje*, str. 83; Lukežić, Iva, *Govori Klane i Studene*, str. 85; Lukežić, Iva, *Zajednička povijest hrvatskih narječja*, str. 41; Vranić, Silvana, *Govori sjeverozapadnoga makrosustava na otoku Pagu*, str. 61.

³¹ Više v. u: Moguš, Milan, *Čakavsko narječje*, str. 83; Vranić, Silvana, *Govori sjeverozapadnoga makrosustava na otoku Pagu*, str. 62.

Alteritetni su i različiti razvoji konsonantskih skupina s inicijalnim v^{32} : a) inicijalno je v najčešće utrnuto ispred šumnika: $vs > s$: *sagda* pril. (PN), *saki* N jd. m., *sako* N jd. s. (NB, PN), *sakako* pril., *se*, *sejeno* pril. (PN) / *sejno* (NB); $vš > š$: *šenac* (BN); $vz > z$: *zet* (BN, NB), *zel* pr. r. m. jd., *zela* pr. r. ž. jd. (BN, PN); $vč > č$: *čera* pril. (BN); te ispred sonanta n : *nutre* pril. (BN, NB); b) zabilježena je i metateza skupine vs u sv : *sav* N jd. m. (PN), *svaki* N jd. m. (PN), *sve*; c) inicijalno je v zamijenjeno vokalom u ispred d : *udovice* D jd. (BN); d) inicijalno je v zadržano neizmijenjeno ispred šumnika s i sonanta n : *vas* N jd. m.; *vnuki* N mn. (PN), *vnučica* (NB); e) u dijelu je primjera provedeno i specifično razjednačavanje skupine $vn > dn$: *dnuk* (BN), *dnuka* (NB), *dnuki* N mn. (BN, NB). U konsonantskim skupinama u slijedu sa sonantom r ili slogotvornim r u istom ili sljedećem slogu također je zabilježeno utrnucé v^{33} : *četrti* N jd. m. (NB), *črčak* (PN), *najtrji* N jd. m. (BN), *trd* N jd. m. (PN), *trdega* G jd. m. (BN), *trdo* pril. (NB).

U oblicima prezenta glagola *moć* dosljedno se provodi rotacizam³⁴: *moren* 1. l. jd. prez. (NB), *moreš* 2. l. jd. prez., *more* 3. l. jd. prez., *moremo* 1. l. mn. prez. (BN), *pomore* 3. l. jd. prez. (BN, NB), kao i u prilogu *morda*. U prezentu je glagola prefigiranih od glagola **iti* ovjerena skupina jd^{35} : *najden* 1. l. jd. prez. (NB), *najdeš* 2. l. jd. prez. (BN), *najde* 3. l. jd. prez., *obajdeš* 2. l. jd. prez. (PN), *obajdu* 3. l. mn. prez. (BN, PN), *snajde* 3. l. jd. prez. (BN).

Prijedlozi su (i prefiksi) *iz* i *s* ujednačeni u z^{36} : *zbijati* (NB), *zboka* pril. (NB), *zderati* (PN), *zdržati* (NB), *zgojiti* (BN, PN), *zgorela* pr. r. ž. jd. (BN), *zgubi* 3. l. jd. prez. (PN), *zmešan* 1. l. jd. prez. (BN), *zmočiti* (NB), *zmutiti* (NB), *zmutiti* pr. r. m. jd. (BN), *znemogati* pr. r. m. jd. (PN), *zrušili* pr. r. m. mn. (PN) itd.; koji se mogao i obezvučiti: *skopati* (BN,

³² Više v. u: Lukežić, Iva, *Govori Klane i Studene*, str. 89-93; Lukežić, Iva, *Zajednička povijest hrvatskih narječja*, str. 86-102; Vranić, Silvana, *Govori sjeverozapadnoga makrosustava na otoku Pagu*, str. 62-63; Vranić, Silvana, *Čakavski ekavski dijalekt: sustav i podsustavi*, str. 255-262.

³³ Više v. u: Vranić, Silvana, *Govori sjeverozapadnoga makrosustava na otoku Pagu*, str. 63; Vranić, Silvana, *Čakavski ekavski dijalekt*, str. 262-263.

³⁴ Više o rotacizmu, odnosno zamjeni intervokalnoga frikativa $ž$ sonantom r u prezentskoj osnovi glagola 'moći', v. u: Lukežić, Iva, *Govori Klane i Studene*, str. 93; Lukežić, Iva, *Zajednička povijest hrvatskih narječja*, str. 52; Vranić, Silvana, *Govori sjeverozapadnoga makrosustava na otoku Pagu*, str. 63.

³⁵ O razvoju skupine jd u prezentu glagola prefigiranih od glagola **iti* u hrvatskim narječjima v. u: Lukežić, Iva, *Govori Klane i Studene*, str. 93-94; Lukežić, Iva, *Zajednička povijest hrvatskih narječja*, str. 199-200; Vranić, Silvana, *Govori sjeverozapadnoga makrosustava na otoku Pagu*, str. 63.

³⁶ O podrijetlu i razvoju tih prijedloga i prefikasa više v. u: Lukežić, Iva, *Govori Klane i Studene*, str. 93; Vranić, Silvana, *Čakavski ekavski dijalekt: sustav i podsustavi*, str. 271-276.

NB), *speć* (PN), *speglana* N jd. ž. (NB), *splatit* (PN), *spot* prij. (PN), *sprali* pr. r. m. mn. (NB), *spraznil* pr. r. m. jd. (PN), *stira* 3. l. jd. prez. (BN) itd. Ovjereni su međutim i primjeri u kojima se čuvaju reliktni prijedlozi, odnosno prefiksi *vi* i *zi*: *vilest* (BN), *vilazi* 3. l. jd. prez. (BN), *vilezla* pr. r. ž. jd. (NB); *zibrat* (NB), *zibrala* pr. r. ž. jd. (BN), *zibrale* pr. r. ž. mn. (PN), *zičistit* (BN), *zigrebla* pr. r. ž. jd. (BN), *zikust* (NB), *zilet* (BN), *ziplači* 2. l. jd. imper. (PN), *ziplavalo* pr. r. s. jd. (BN), *ziprtit* (NB), *zisul* pr. r. m. jd. (BN), *ziučit* (NB). Analizirana građa u skladu je s onom iz prethodnih istraživanja lovranske čakavštine gdje je također zabilježeno ujednačavanje prijedloga *vy*, *iz* i *s* u *z*, ali uz zadržavanje relikata prijedloga *vy* i *zi*, specifičnih za ekavske čakavske govore³⁷.

Alteritetne su morfološke značajke ponajprije one vezane uz množinske gramatičke morfeme u deklinaciji imenica. Potvrđena je tako neproširena osnova imenica m. r. u množini³⁸: *brki* (BN, PN), *broji* (BN, NB), *cveti* (BN, PN), *glasi* (PN), *križi* (BN), *krovi* (NB), *muži* (NB), *puhi* (BN, PN), *sini* (BN, NB), *vali* (NB, PN), *zeci* (PN), *zidi* (BN, NB), *žuji* (NB, PN) itd., kao i ništični relacijski morfem u G mn. imenica svih triju rodova³⁹: m. r. *Božić* (PN), *brežić* (BN), *dan*, *Jušić* (BN), *lovac* (PN), *metar* (BN), *mladić* (BN, NB), *oreh* (BN), *umejak* (NB), *žlebac* (BN); ž. r. *besed* (BN, NB), *črešanj*, *divojak* (BN), *glaf* (NB) / *glav* (BN), *kuć*, *leh* (PN), *litar* (BN, NB), *ovac* (BN), *noh* (PN), *sten* (PN), *suz* (NB), *štal* (PN), *ur* (BN, NB); s. r. *bremen* (PN), *drv* (PN), *imen* (NB), *jaj* (PN), *let* (NB, PN), *sel* (BN), *ust* (PN), *vrat* (BN). U G mn. imenica m. r. potvrđen je i alteritetni morfem *-i*: *bomboni* (PN), *dohtori* (PN), *frajari* (NB), *grajani* (BN), *hmeti* (BN), *koreni* (BN), *koši* (BN, NB), *kraji* (NB), *kusi* (NB), *lukići* (BN, PN), *muži* (NB), *puti*, *sini* (BN), *šoldi* (PN) / *soldi* (NB), *tići* (NB). U morfološki konzervativnim sustavima, kakav je i lovranska čakavština, zadržana je nejednakost gramatičkih morfema DLI mn. imenica svih triju rodova⁴⁰, a takvi su primjeri ovjereni i u analiziranim zbirkama: u D mn. m. r.

³⁷ V. Vranić, Silvana, *Čakavski ekavski dijalekt: sustav i podsustavi*, str. 272.

³⁸ O podrijetlu i razvoju množinskih oblika imenica m. r., odnosno o (ne)ovjeravanju nerelacijskoga morfema *-ov-* ili *-ev-* u hrvatskim jezičnim sustavima v. u: Lukežić, Iva, *Govori Klane i Studene*, str. 129; Vranić, Silvana, *Čakavski ekavski dijalekt: sustav i podsustavi*, str. 303-304.

³⁹ O gramatičkim morfemima za G mn. imenica svih triju rodova, njihovu podrijetlu i razvoju u sustavima hrvatskoga jezika više v. u: Lukežić, Iva, *Zajednička povijest hrvatskih narječja*, str. 59, 63-64; Vranić, Silvana, *Čakavski ekavski dijalekt: sustav i podsustavi*, str. 303; Kapović, Mate, „Naglasak o-osnova muškoga roda u hrvatskom – povijesni razvoj, *Filologija*, br. 54, 2010., str. 70, 102-105.

⁴⁰ O podrijetlu i razvoju gramatičkih morfema za DLI imenica svih triju rodova u sustavima hrvatskoga jezika v. u: Lukežić, Iva, *Govori Klane i Studene*, str. 94-96; Vranić, Silvana, *Čakavski ekavski dijalekt: sustav i podsustavi*, str. 309-316.

morfem *-un*: *grajanun* (NB), *hmetun* (BN), *konjun* (BN), *prahcun* (BN), *težakun* (NB); u D mn. ž. r. morfem *-an*: *divojčican* (BN), *famejan* (NB), *karocan* (BN), *očijan* (BN), *ženskan* (BN); u L mn. m. r. morfem *-eh*: *dolceh* (BN), *gradeh* (BN), *kafićeh* (BN, PN), *kalićeh* (PN), *košeh* (BN, NB), *maruneh* (BN, NB), *prsteh* (BN), *putiće* (NB, PN), *žepeh* (PN); u L mn. ž. r. morfem *-ah*: *balah* (PN), *brentah* (BN, NB), *kućah* (BN, NB), *lelah*, *nogah* (BN, NB), *rukah*, *stenah* (BN, PN), *žajicah* (BN, NB); u L mn. s. r. morfemi *-eh* i *-ah*⁴¹: *jajeh* (BN), *leteh* (BN, NB), *moreh* (NB), *prseh* (BN), *seleh* (BN), *usteh* (BN), *vrateg* (BN, NB); *kolenah* (NB); u I mn. m. r. morfem *-i*: *auti* (PN), *facolići* (BN, NB), *konji* (BN), *koreni* (BN, NB), *nohti* (BN), *pasi* (PN), *prsti* (BN, PN), *tovari* (NB), *žepi* (BN, NB); u I mn. ž. r. morfem *-ami*: *besedami* (BN, NB), *gredami* (NB), *kopicami* (BN, NB), *kućami* (BN), *nogami* (BN), *rukami* (BN, NB), *stenami* (BN, NB), *šiškami* (PN); a u I mn. s. r. morfem *-i*: *drevi* (BN), *jaji* (NB), *slovi* (BN), *usti* (BN), *vratu*. U manjem je broju imenica s. r., najvjerojatnije pod utjecajem hrvatskoga standardnog jezika, zabilježen i morfem *-ima*: *pojima* (BN), *srcima* (NB), *stolećima* (BN).

Značajka je nižega razlikovnog ranga i ovjeravanje okrnjenoga oblika infinitiva glagola u kojemu se izostavlja dočetni vokal *-i*, kao i u glagolskom prilogu sadašnjem, što je beziznimno provedeno i u trima analiziranim zbirkama: *bit*, *delat*, *hodit*, *krepat*, *oženit*, *poć*, *pozabit*, *videt*, *zgojit*, *znat* itd.; *delajuć* (BN, NB), *hodeć*, *kantajuć* (BN, NB), *klešuć* (PN), *mućeć* (BN, NB), *plaćuć* (BN, NB), *smejuć* (BN, NB), *stojeć* (BN, NB) itd.

2. 3. Značajke sjeverozapadnoga čakavskog areala

Osim dosad izloženih jezičnih značajki tipičnih samo za čakavsko narječje i dijalekte koji mu pripadaju te onih koji se pojavljuju u čakavskom, ali i u drugim dvama narječnim hrvatskim sustavima, valja još spomenuti i one značajke koje su svojstvene govorima određenoga geografskog područja, u ovom slučaju sjeverozapadnim čakavskim govorima, kojima pripada i lovranska skupina⁴².

U sjeverozapadnim je čakavskim govorima zabilježeno djelomično održanje deklinacije nepalatalnih osnova u G jd. te NAV mn.

⁴¹ Taj je morfem preuzet analogijom prema imenicama ž. r. Usp. Vranić, Silvana, *Čakavski ekavski dijalekt: sustav i podsustavi*, str. 310.

⁴² Jezične su značajke koje se ovdje navode dobivene amalgamiranjem popisa značajki tipičnih za starosjedilačke govore sjeverozapadnoga čakavskog areala koje navodi Iva Lukežić u *Govorima Klane i Studene* (str. 98-120) i popisa značajki specifičnih za sjeverozapadni čakavski prostorno-jezični kompleks koje Iva Lukežić donosi u knjizi *Zajednička povijest hrvatskih narječja* (str. 228-230). V. i bilješku 5 u ovome radu.

imenica ž. r.⁴³ Ta se značajka ogleda u ovjeravanju gramatičkoga morfema *-i* u spomenutim padežima, što je potvrđeno i u građi analiziranoj za ovoga istraživanja: *besedi*, *glavi* (BN, NB), *gori* (NB, PN), *jubavi* (PN), *kući* (BN, NB), *materi* (BN, NB), *nogi* (NB, PN), *ruki* (NB, PN), *sestri* (PN), *sreći* (NB, PN), *vodi*, *ženi* (PN) itd. U dijela imenica koje završavaju na *c* ili *j* ovjeren je palatalni nastavak *-e*: *iglice* (PN), *kopice* (BN, NB), *kumedije* (PN), *oštarije* (NB), *pećice* (BN, NB), *rakije* (BN, PN), *ročice*, *štorije* (PN), *vijolice* (BN, NB), *žajice*, *žlice* (PN), ali se i u njih bilježi nastavak *-i*: *bonaci* (BN), *forci* (NB), *košjenci* (NB), *Medveji* (PN), *umidanci* (PN), *užanci* (NB), posebice u onih imenica kod kojih je *j < Ĺ*: *fameji* (NB), *Mihoji* (BN), *nedeji* (NB), *posteji* (NB, PN), *škuji* (BN, NB), *voji* (NB, PN), *zemji* itd., što je u skladu s ranijim opservacijama o ovoj značajci u lovranskim govorima⁴⁴. Nastavak *-i* kao kontinuant nekadašnje nepalatalne deklinacije ovjeren je u trima zbirkama i u A mn. imenica m. r.: *brodi* (BN), *delavci* (NB), *gradi* (PN), *judi* (PN), *konji* (BN), *koraki* (BN), *koreni* (NB), *mladići* (NB), *orehi* (BN), *prijatelji* (PN), *susedi* (PN), *tovari* (NB) itd.

Gramatički morfem *-un* u I jd. imenica i imeničkih riječi ž. r.⁴⁵ još je jedno obilježje sjeverozapadne čakavštine koje je potvrđeno za ovoga istraživanja: *besedun* (BN, NB), *crekvun* (PN), *drugun* (NB), *glavun* (PN), *jenun* (PN), *kućun*, *rukun* (BN, NB), *sestrun* (NB), *smokvun* (PN), *vodun*, *zemjun* (BN, NB) itd., uz malobrojna odstupanja s morfemom *-on*: *bukaletun* (NB), *majkun* (BN), *toplinun* (NB).

Sjeverozapadnim se čakavskim obilježjem drži i uporaba oblika nekih zamjenica⁴⁶, koje su ovjerene i za ovoga istraživanja u svoj analiziranoj građi: a) upitno-odnosna i neodređena zamjenica za značenje ‘živo’ *ki* i svi njezini oblici; b) pokazne zamjenice *ov* ‘ovaj’, *ta* ‘taj’, *on* ‘onaj’ i njihovi oblici; c) posvojna zamjenica *njija* ‘njezina’: *njija* N jd. ž. (NB), *njiju* A jd. ž. (PN), *njijo* N jd. s. (BN).

⁴³ Značajka je to koja se u literaturi drži snažnim obilježjem ekavskih čakavskih govora, odnosno, uz dosljednost ekavskoga refleksa jata, tipičnom jezičnom značajkom čakavskoga ekavskoga dijalekta u odnosu na druge čakavske dijalekte. O podrijetlu i razvoju gramatičkih morfema u G jd., NAV mn. imenica ž. r. te A mn. imenica m. r. više v. u: Lukežić, Iva, *Trsatsko-bakarska i crikvenička čakavština*, str. 161; Vranić, Silvana, *Čakavski ekavski dijalekt: sustav i podsustavi*, str. 295-296.

⁴⁴ V. Vranić, Silvana, *Čakavski ekavski dijalekt: sustav i podsustavi*, str. 290.

⁴⁵ O podrijetlu i razvoju gramatičkih morfema za I jd. imenica i imeničkih riječi ž. r. u sustavima hrvatskoga jezika više v. u: Lukežić, Iva, *Govori Klane i Studene*, str. 129-132; Vranić, Silvana, *Čakavski ekavski dijalekt: sustav i podsustavi*, str. 297-392.

⁴⁶ O oblicima zamjenica specifičnih za sjeverozapadne čakavske govore više v. u: Lukežić, Iva, *Zajednička povijest hrvatskih narječja*, str. 230.

Infinitiv glagola 'imati' s odgovarajućim odrazom jata na dočetu osnovne⁴⁷ također je potvrđen: *imet*, *imel* pr. r. m. jd., *imela* pr. r. ž. jd., *imeli* pr. r. m. mn. itd.; kao i infinitivna osnova glagola 'htjeti' bez početnoga *h*⁴⁸: *otel* pr. r. m. jd., *otela* pr. r. ž. jd., *oteli* pr. r. m. mn., itd. U analiziranim se tekstovima redovito rabe i zanimljivi oblici prezenta glagola *bit* (*nis* u 1. l. jd. te *ni* u 3. l. jd.) i *imet* (*niman* 1. l. jd. prez., *nimaš* 2. l. jd. prez., *nima* 3. l. jd. prez., itd.)⁴⁹, a za 3. l. jd. svršenoga prezenta glagola *bit* ovjerava se njegov okrnjeni oblik *j'* u poziciji iza riječi koja završava vokalom, dok se iza riječi koja završava konsonantom nalazi neokrnjeni oblik *je*⁵⁰: *Mat ju j' mirila...* (BN), *Štimal ju j' i smirun š njun bil.* (BN), *Najedanputa se j' na vas glas nasmela...* (BN); *Nedeju se j' moralo samo blago komodat.* (NB), *Viš, ča j' svet.* (NB), *Zmutit se j' brižan otel.* (NB); *Se se j' promenilo.* (PN), *To j' bila moja mat.* (PN), *I tako j' to bilo svaki dan.* (PN); *Sada nan je sekira va med pala.* (BN), *Kuntenat je bil i zadovoljan.* (BN), *Pred čuda let jedan je domaći mladić...* (NB), *Čitala je se ča njoj je pod ruki prišlo.* (NB), *...bil je pun zid latic i meric.* (NB); *Mat je drugi dan / sakemu pravila to* (PN), *zel je vrag sreću i moć* (PN), *aš je sega lepega i dobrega* (PN); uz nerijetka odstupanja: *Tako, ča je ta dešperija?* (BN), *I jedan dan govori mužu da je ona vela sirota.* (BN), *To ti je prašćić!* (BN); *I klobuk črni je bil parićan.* (NB), *Ma doma je našal ženu su oplakanu.* (NB), *A kad mu je drugu nedeju karta hodila...* (NB); *sakega je razumel* (PN), *Ma neken teško je kantat* (PN), *tamo kade je gvera* (PN). Glagolski pridjev radni glagola 'ići' potvrđen je s osnovom *š*⁵¹: *šal* pr. r. m. jd., *šla* pr. r. ž. jd., *šli* pr. r. m. mn., itd.

Zabilježeni su specifični primjeri izostanka jotacije dentala *t* u osnovi rednoga broja *treti*⁵²: *treti* N jd. m. (BN), a u jednom primjeru i proširak osnove *-t-* u obliku hipokoristika m. r.⁵³: *Bertotu* D jd. (NB).

3. Zaključak

Prema rezultatima ovoga istraživanja umjetnički je izričaj Marije Aničić (u zbirkama kratkih proza *Bonaci i neveri živjenja* te *Nepozabjene besedi*) i Milice Tuševljak (u pjesničkoj zbirci

⁴⁷ Više o tome vidi na i. mj.

⁴⁸ Više o tome vidi na i. mj.

⁴⁹ Više v. u: Lukežić, Iva, *Govori Klane i Studene*, str. 101; Lukežić, Iva, *Zajednička povijest hrvatskih narječja*, str. 230.

⁵⁰ Više v. u: Lukežić, Iva, *Govori Klane i Studene*, str. 103-104.

⁵¹ Više v. u: Lukežić, Iva, *Zajednička povijest hrvatskih narječja*, str. 230.

⁵² Više v. u: Lukežić, Iva, *Govori Klane i Studene*, str. 104.

⁵³ Više u: isto, str. 107-108.

Pun naručaj Lovrana) neupitno određen čakavskim, i lovranskim. Primjerima ekscerpiranima iz triju zbirki ovjerene su jezične značajke različitih hijerarhijskih rangova, među koje su uključene i one značajke koje su ranijim istraživanjima određene tipičnima za čakavski ekavski dijalekt dio kojega čine i lovranski govori. Jezik ovih dviju autorica vjeran je odraz njihove materinske čakavštine te potvrda da kroz riječi napisane u stihovima ili prozi čakavština, pa tako i ova lovranska, i dalje živi u hrvatskoj dijalektnoj književnosti, jednomu od najboljih čuvara naših mjesnih govora.

Izvori

1. Aničić, Marija, *Nepozabjene besedi*, Hrvatsko filološko društvo, Rijeka, 1998.
2. Aničić, Marija, *Bonaci i neveri živjenja*, Hrvatsko filološko društvo, Rijeka, 2000.
3. Tuševljak, Milica, *Pun naručaj Lovrana*, Matica hrvatska, ogranak Opatija – Kulturno-umjetničko društvo „Lovor“, Lovran – Liber, Rijeka, 2007.

Literatura

1. Brozović, Dalibor, „Čakavsko narječje“, u: Brozović, Dalibor – Ivić, Pavle, *Jezik srpskohrvatski/hrvatskosrpski, hrvatski ili srpski*, Jugoslavenski leksikografski zavod „Miroslav Krleža“, Zagreb, 1988., str. 80-90.
2. Finka, Božidar, „Čakavsko narječje“, *Čakavska rič*, god. I, br. 1, 1971., str. 11-71.
3. Kapović, Mate, „Naglasak o-osnova muškoga roda u hrvatskom – povijesni razvoj“, *Filologija*, br. 54, 2010., str. 51-109.
4. Lisac, Josip, *Hrvatska dijalektologija 2. Čakavsko narječje*, Golden marketing – Tehnička knjiga, Zagreb, 2009.
5. Lukežić, Iva, „Čakavština u pjesmama Drage Gervaisa“, *Dometi*, god. 17, br. 7/8/9, 1987., str. 587-599.
6. Lukežić, Iva, *Trsatsko-bakarska i crikvenička čakavština*, ICR Rijeka, Rijeka, 1996.
7. Lukežić, Iva, *Govori Klane i Studene*, Libellus, Crikvenica, 1998.
8. Lukežić, Iva, *Zajednička povijest hrvatskih narječja. I. Fonologija*, Hrvatska sveučilišna naklada – Filozofski fakultet u Rijeci – Katedra Čakavskog sabora Grobnišćine, Rijeka, 2012.

9. Moguš, Milan, *Čakavsko narječje. Fonologija*, Školska knjiga, Zagreb, 1977.
10. Moguš, Milan, „Je li Nazorova čakavska poezija kastavska“, *Radovi Zavoda za slavensku filologiju*, knj. 15, 1977., str. 115-120.
11. Moguš, Milan, *Povijesna fonologija hrvatskoga jezika*, Školska knjiga, Zagreb, 2010.
12. Vranić, Silvana, *Govori sjeverozapadnoga makrosustava na otoku Pagu. 1. Fonologija*, Matica hrvatska Novalja, Rijeka, 2002.
13. Vranić, Silvana, *Čakavski ekavski dijalekt: sustav i podsustavi*, Biblioteka časopisa Fluminensia, Filozofski fakultet u Rijeci, Odsjek za kroatistiku, Rijeka, 2005.
14. Vranić, Silvana, „Kostrenska čakavština u pjesmama Katje Šepić Usmiani“, *Život, kultura i povijest Kostrene. Zbornik Katedre Čakavskoga sabora Kostrena*, knj. II, 2007., str. 141-154.
15. Vranić, Silvana – Nežić, Ivana, „Govori Lovranščine u dosadašnjoj dijalektološkoj literaturi“, *Zbornik Lovranščine*, knj. 1, 2010., str. 303-312.
16. Zubčić, Sanja, *Akcentatski tipovi imenica i glagola u sjeverozapadnim čakavskim govorima (dijakronijski i sinkronijski aspekt)*, doktorska disertacija u rukopisu, Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci, Rijeka, 2006.

SUMMARY

Pun naručaj nepozabjenih lovranskih besed

The aim of this paper is to present affiliation of language of prose and poetry collections Nepozabjene besedi, Bonaci i neveri živjenja written by Marija Aničić and Pun naručaj Lovrana written by Milica Tuševljak to Lovran Čakavian Speech. The applied methods derived from dialectological theory of differences, with 3 hierarchical ranks confirmed in Čakavian Ekavian dialects, have been applied. The results show that Čakavian Speech confirmed in the works of Marija Aničić and Milica Tuševljak is the one that belongs to Lovran.

Key words: *Čakavian group of dialects, Ekavian dialect, Northeastern Istrian subdialect, idioms of Lovranščina, Marija Aničić, Milica Tuševljak*